

НАУКА ПРО БЕЗПЕКУ ЛЮДИНИ

Лешик Фредерік Коженєвські (EAS (E) – F)

доктор наук; іноземний член Національної академії педагогічних наук України;
президент Європейської асоціації наук з безпеки *EUROPEAN ASSOCIATION for SECURITY*;
професор педагогічного університету ім. Комісії національної освіти в Кракові (Польща);
викладач аспірантських курсів факультету інженерії безпеки Університету
м. Жиліна (Словацька Республіка);
веб-сайт: www.eas.info.pl е-пошта: lfk@eas.info.pl.

1. Наука - цілеспрямована діяльність людини

Безпека є предметом зацікавлення багатьох галузей природничих, технічних, медичних, аграрних і суспільних наук, а також більш специфічних наукових дисциплін з родоводом, що сягає початків наукового пізнання дійсності. Деякі з них завжди ставили в центр зацікавлень людину і її потреби, інші лише під впливом *сек'юритології* починають цінувати суб'єктність людини. Безпека стосується також практичних знань з різноманітних сфер господарської діяльності і щоденного життя.

Наука - це цілеспрямована діяльність людини. Її метою є пояснення світу, в якому людина існує. Узагальнюючи, науку можна визначити як спеціалізовану пізнавальну діяльність, спрямовану на об'єктивне пізнання й розуміння природної та суспільної дійсності, а також створення передумов для використання отриманих знань з метою перетворення дійсності згідно потреб людини.¹

Наука є важким для визначення терміном, головним чином через те, що визнання знань науковими залежить від методології, яка вважається науковою. Наукові знання полягають у пошуку постійних взаємин між фактами (звичайні знання обмежуються випадковими взаємовідносинами). Основними передумовами епістемології, тобто дослідження основ знання, є припущення (які не доведені і їх не доводять).²

1. Істина - це мета наукового пізнання; але істина має відносний характер і властивість змінюватися. Істина завжди залежить від доказів, методів і теорій, відомих

¹ КШИЖАНОВСЬКІ Л.: *Основи науки про управління*, с. 12. (поль.) KRZYŻANOWSKI L.: *Podstawy nauki zarządzania*. Warszawa: PWN 1985; КОЖЕНЄВСЬКІ Л.Ф.: *Підстави наук про безпеку*, с. 35. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin, 2012. ISBN 978-83-7641-518-5.

² Див також: БЕНЦО Йозеф: *Методологія наукових досліджень*. (сльо.) BENČO Jozef: *Metodológia vedeského výskumu*. Bratislava: IRIS, 2001. ISBN 80-89018-27-0; ФРАНКФОРТ-НАХМІАС Ш., НАХМІАС Д.: *Дослідницькі методи в соціальних науках*, с. 20-22. (поль.) FRANKFORT-NACHMIAS SH. NACHMIAS D.: *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i S-ka 2001; ГРОБЛЕР А.: *Методологія наук*. (поль.) GLOBLER A.: *Metodologia nauk*. Kraków: AUREUS-ZNAK, 2006. ISBN 978-83-240-0745-5; КОЖЕНЄВСЬКІ Л.Ф.: *Підстави наук про безпеку*, с. 35-36. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin, 2012. ISBN 978-83-7641-518-5; КОТАРБІНСЬКИЙ Т.: *Елементи теорії пізнання, формальної логіки і методології наук*. (поль.) KOTARBIŃSKI T.: *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk*. Warszawa: PWN, 1986; НОВАК С.: *Методологія суспільних досліджень*. (поль.) NOWAK S.: *Metodologia badań społecznych*. Warszawa: PWN 1985; СТАХАК С.: *Введення до методології економічних наук*. (поль.) STACHAK S.: *Wstęp do metodologii nauk ekonomicznych*. Warszawa: KiW 1997. ISBN 83-05-12893-8; ШТУМСЬКІ Я.: *Введення до методів і технік соціальних досліджень*, с. 53. (поль.) SZTUMSKI J.: *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Warszawa: PWN 1984.

науці, вимагає незалежності від ненаукових факторів. « (...) вчений може тільки дати зобов'язання говорити правду».

2. Структура, що означає регулярність і порядок природи, це значить, що навіть у реальному світі, який зазнає інтенсивних і різких змін, є певна ступінь упорядкованості і структурності.

3. Природа є пізнавальною, це стосується також переконання, що людські істоти є частиною природи і можуть пізнавати самих себе.

4. Всі природні явища мають природні причини, що відрізняє науковий підхід від релігійного, спіритуалізму і магії.

5. Наукове знання має бути доведене (доказово викладене в ході скептичного і критичного мислення).

6. Наука є емпіричною, вона ґрунтується на спостереженнях і дослідженні.

Найважливішим атрибутом науки, хоч і не вираженим безпосередньо в її визначенні, є **прагнення пізнати істину**. Це питання визначається як наукова парадигма.

Істина – це щось, що виникло, дійсно існує та є незалежним від суб'єктивних відчуттів і оцінок; об'єктивна дійсність, або, згідно класичним визначенням **Аристотеля, відповідність, адекватність змісту дійсному стану речей**.

Ознайомлення зі значенням термінів, якими ми будемо користуватися, засноване на ознайомленні з літературою предмета, з якої будуть виникати концепції для формулювання досліджуваної проблеми, питань і застосованих методик. Поки дослідник не присвоїть змісту понять, які буде використовувати в дослідженнях, він не буде знати, що насправді має намір досліджувати. Кожна наука має в розпорядженні якийсь склад понять, якому умовно в своїй сфері надає власні, часто відмінні від звичайного, значення. Отже, можна стверджувати, що кожна наука в більшій чи меншій мірі користується своєю власною мовою, яка складається з умовних понять та специфічних, тільки цій науці властивих, визначень.³

Особливо суттєве значення в науці мають **визначення**, хоча іноді межа, що відокремлює визначення від виразів, які не є визначенням, буває нечіткою.

³ ХАНАУСЕК Т.: *Криміналістика*, s. 38. *Проект викладу*. (поль.) HANAUSEK T.: *Kryminalistyka. Zarys wykladu*. Warszawa: Wolters Kluwers, 2009. ISBN 978-83-264-2253-9

Визначення - це висловлювання, що вказує на те, яке значення, який сенс має *дефідент* (те що визначається) - поняття, назва, кожний термін - за допомогою виразу визначає значення цього терміна (прикмети), тобто *визначення*.⁴

Визначення може бути:

- ✓ оглядове (що констатує) - це визначення, яке точно відображає сенс, який поняття має в даній мові (словники, лексикони, енциклопедії)
- ✓ проєктоване (конструктивне) - встановлює нове значення для *дефідента* (наукові гіпотези, положення законодавства, технічні нормативи).

В науках, які використовують методи дедукції, форма визначення встановлена однозначно; деякі терміни виділяють як первинні, всі інші терміни визначаються за допомогою термінів, що вважаються первинними.

В науках, які використовують методи індукції (гуманітарні науки, суспільні науки) визначеннями можуть бути вирази різноманітні за формою.

2. Сек'юрітологія - науки про безпеку

Джерел терміна сек'юрітологія слід шукати в Стародавньому Римі та в латинській мові. Науки про безпеку беруть свою назву від латинського слова *securitas*, що значить *безпека*. Суфікс *logos* означає наука, тож, *securit(o)logia* (*сек'юріт(о)логія*)- це наука про безпеку, або в множині - науки про безпеку.

Наука про безпеку займається по своїй суті систематичним розглядом проблем життя людей і діяльності суспільних організацій. Її парадигмою не є будь-який абстрактний пізнавальний принцип, але наявні в практиці проблеми існування, розвитку і нормального функціонування людини і суспільних організацій.

Характерною рисою публікацій з області наук про безпеку є необхідність аналізу численних об'єктивних і суб'єктивних, соціально-психологічних і культурних, політичних і юридичних, природничих і технічних, макро- і мікроекономічних факторів, які зумовлюють загрози і знаходяться в нерозривному взаємозв'язку.

Той факт, що безпека як об'єкт дослідження має багатопрофільний і міждисциплінарний характер, вказує на необхідність перетину рубежів між науковими областями і дисциплінами, а також можливість використання методологічних і теоретичних досягнень інших наук: філософії, психології, соціології, історії, економічних, політичних і юридичних наук, наук про фізичну культуру, а в деяких

⁴ Див: КОТАРБІНСЬКИЙ Т.: *Курс логіки для юристів*, с. 29. (поль.) KOTARBIŃSKI T.: *Kurs logiki dla prawników*. Warszawa: PWN, 1975; НОВАК С.: *Методологія суспільних досліджень*, с. 132. (поль.) NOWAK S.: *Metodologia badań społecznych*. Warszawa: PWN 1985; ПАВЛОВСЬКИЙ Т.: *Утворення понять в гуманітарних науках*, с. 10. (поль.) PAWŁOWSKI Tadeusz: *Tworzenie pojęć w naukach humanistycznych*. Warszawa: PWN, 1986. ISBN 83-01-06339-4.

питаннях - природничих, аграрних наук, лісового господарства, гірничодобувної галузі, медичних, військових, педагогічних і навіть богословських та мистецтвознавчих наук.

Використання методології різних наук не означає сліпого копіювання досягнень цих наук і присвоєння собі їх результатів. Використання різних наукових методів і перетин рубежів між ними є звичайним явищем сучасної науки, яка багаторазово розглядає здавна відомі явища, намагаючись зрозуміти їх заново. Таким чином розвивалися дисципліни, які не викликають сьогодні сумнівів: науки про управління, економічна психологія, біофізика, астрофізика та багато інших.

Сучасний науковий підхід до питань безпеки появився у 30-х роках ХХ століття в Польщі на основі **наук про управління**, які тільки формувалися.

Один із перших дослідників питання безпеки, **Юзеф Зулташек**, писав в 30 роках ХХ в.: *«безпекою ми будемо називати охорону цілісності життя, здоров'я та майна; маючи на увазі не тільки фізичні особи, але й юридичні, а також громадські та державні об'єднання»*. Автор запропонував науковий метод дослідження «небезпечних полів», обіцяючи, що в результаті проведення досліджень цим методом нам вдасться встановити на підставі досвіду і знань небезпечні місця, визначити їх існування в часі, а потім встановити критерії для визначення безпеки.⁵

Автор протиставив небезпечним полям «поля безпеки» - у фізичному і психічному радіусі дії, які стосуються окремих фізичних осіб, міст, провінцій, держав.

Протягом багатьох років дана наука була віддана забуттю в більшості країн Європи, в яких домінували політичні інтереси СРСР, але з 1989 року більше уваги почалось приділятися значенню безпеки людей і соціальних груп у науках про управління і в інших галузях науки і наукових дисциплінах. **Тадеуш Ханаусек** наступним чином обґрунтовував зв'язок наук про управління з науками про безпеку: *«Якщо існує можливість (хоча б теоретично) мінімізації або усунення загрози шляхом цільового, регульовального впливу людини, то управління безпекою шляхом протидії небезпеці, тобто загрозі, є можливим і рекомендованим»*.

⁵ ЗУЛТАШЕК Ю.: *Основи організації послуг безпеки*. (поль.) ŻÓLTASZEK J.: *U podstaw organizacji służby bezpieczeństwa*. Warszawa: Główna Drukarnia Wojskowa, 1930.

Отже, якщо таке управління є можливим, то воно повинно мати свою теоретичну основу, тобто повинна існувати і розвиватися наука про управління безпекою»⁶.

Предметом наукових інтересів знову стала людина і створювані нею суспільні групи, а не тільки держава і влада в цій державі. **Дослідники, що займаються питанням безпеки з позиції сек'юритології, в центр своєї уваги поставили людину, її потреби та цінності.**

У Росії безпека завжди, у всякому разі з часів **Івана Грозного**, була підпорядкована інтересам держави. У політиці двополюсного світу, розідраного «залізною завісою», панував пріоритет безпеки держави, безпека ж осіб, якщо на неї зверталася увага, то як правило в контексті політичних інтересів. Реалізація цієї концепції будувалася на шовінізмі, який підсилювався ілюзією царської могутності і пропагандою сучасних загроз, на цензурі і фальшуванні інформації, на економічній залежності держав-імпортерів сировинних ресурсів, головним чином газу і нафти, від політиків з Москви, а також на окупації сусідніх територій - Молдавії (Придністров'я у 1990 р.), Грузії (Абхазія та Південна Осетія у 2008 р.), Україна (Крим у 2014 р.).

Однією з найважливіших програм Організації Об'єднаних Націй (ООН) в 1994 році було визнано, що «концепція безпеки занадто довго мала вузьке розуміння: як безпека території, вільної від зовнішньої агресії, або як охорона національних інтересів в закордонній політиці або як світова безпека, вільна від загрози термоядерним холокостом (...). Для більшості звичайних людей відсутність відчуття безпеки (*insecurity*) скоріше виникає з приводу побоювання, пов'язаного з щоденним побутом, ніж від боязні всесвітньої катастрофи»⁷. Питання безпеки людей (*human security*) проаналізовано в економічному, продовольчому, здоровоохоронному, екологічному, персональному, громадському і політичному плані.

Вважаючи, що дані питання є ще більш складними, Комісія у своєму рапорті під назвою: «Сучасна безпека людини: охорона та зміцнення людського потенціалу» від 2003 року, дала визначення особистої безпеки як «охорони основ людського життя, свободи і людської самореалізації. Безпека людей - це охорона основних свобод, свобод, які є суттю життя. Це охорона людей від критичних (важких) і всюдисущих (повсюдних) загроз і ситуацій. Це процеси, які спираються на силу і прагнення

⁶ ХАНАУСЕК Т.: *Управління безпекою - нова галузь науки*, с. 37. (поль.) HANAUSEK T.: *Zarządzanie bezpieczeństwem – nowa dziedzina nauki*. /в:/ *Bezpečnost' a ochrana majetku*. (сльо.) *Bezpečnost' a ochrana majetku*. Košice: LIPORT LFK 2001, s. 36-39.

⁷ *New Dimensions of Human Security. Human Development Report 1994*. Published for the United Nations Development Programme (UNDP). New York, Oxford: Oxford University Press, 1994, p. 22. ISBN 0-19-509170-1 (paper) ISBN 0-19-509169-8 (cloth).

суспільства. Це утворення політичних, громадських, економічних, військових систем, систем всередині вузьких соціальних груп, соціально-культурних систем, які, разом узяті, забезпечують людям основу для існування, виживання і збереження гідності»⁸.

Формально науки з безпеки як наукова дисципліна були зареєстровані (в Польщі) в 2011 р. в відокремленій сфері та відокремленій галузі суспільних наук поряд з науками про обороноздатність, науками про засоби масової інформації, політичними науками, науками про суспільну політику, науками про пізнання і соціальної комунікації, педагогікою, психологією, соціологією⁹.

3. Безпека як об'єкт дослідження

Безпека означає об'єктивний стан, який є функцією рівня загроз і оборонного потенціалу суб'єкта, що суб'єктивно сприймається окремими особами або¹⁰ групами¹¹.

$$c = f(z_1, z_2, \dots z_n) Оп$$

де:

c - ситуація безпеки

z₁, z₂, ... z_n - загроза 1, загроза 2, (...) загроза n

Оп – оборонний потенціал суб'єкта

Подібним чином **Кундєва Г. О.** представляє український підхід: «Безпека - відсутність будь-яких загроз для особи, суспільства і держави (...)»¹².

Канадський політолог, директор Міжнародного центру громадських інновацій в Онтаріо **Фен Ольсер Хемпсон** безпеку особи описує як відсутність загроз для ключових цінностей у таких вимірах, як: права людини, фізична безпека людей (*freedom for fear*) та врівноважений людський розвиток (*freedom from want*)¹³.

Враховуючи, що дефініція - це висловлювання, яке визначає значення *definiendum* (поняття, назва, термін, що пояснюється) за допомогою десигнатів

⁸ BAN Ki-moon: *Human security*. Report of the Secretary-General United Nations 2010, A/64/701, p. 5.

⁹ Розпорядження Міністра науки і вищої освіти від 8 серпня 2011 р. про сфери знань, області науки і мистецтва, наукові та мистецтвознавчі дисципліни (*Вісник Законів № 179 поз. 1065*).

¹⁰ або - сполучник, що вживається при з'єднанні альтернативних речень або їх членів (одне, але не виключено, що й інше).

¹¹ Кожнєвски Л. (англ.) Korzeniowski L.: *Securitology. The concept of safety*. "Comunikations" 2005, No 3, p. 20-23; Кожнєвський Л.Ф. - Серіков Я.О. *Безпека життєдіяльності - секюритологія. Проблеми. Завдання. Шляхи вирішення*. Харків: ХНАМГ, 2012. Частина 1, с. 12. ISBN 978-966-695-236-6; Кожнєвски Л.Ф.: *Підстави наук по безпеці*, с. 76. (поль.) Korzeniowski L.F: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin, 2012. ISBN 978-83-7641-518-5.

¹² КУНДЕЄВА Г. О.: *Теоретичні аспекти формування аналізу продовольчої безпеки країни /в:/ Продовольча безпека: сутність, стан та особистості забезпечення*. Київ: Кондор-Видавництво, 2013, с. 7-36. ISBN 978-966-2781-81-6.

¹³ ХЕМПСОН Фен Ольсер - ДОДЕЛІН Жан - ХАЙ Джон Б. – РЕЙД Холлі - МАРТИНГ Тодд: *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder*. (англ.) HAMPSON Fen Olser - DAUDELIN Jean - HAY John B. - REID Holly - MARTING Todd: *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder*. Ottawa: Oxford University Press, 2002, s. 16-17. ISBN 9780195415247.

(визначень) *definiens*, і що для правильної дефініції достатньо вказати конститутивне значення, слід пояснити кожне поняття, кожний термін дефініції:

Значення терміна «безпека» (*definiendum*) визначається за допомогою атрибутів (*definiens*):

- **суб'єкт**, з його сприйнятливостю до загроз, оборонним потенціалом і здатністю до активних дій,
- **стан**: об'єктивна ситуація, яка є функцією багатьох змінних (загроз) і оборонного потенціалу суб'єкта,
- суб'єктивне **відчуття**, яке є результатом пізнання об'єктивної ситуації.

Суб'єкт безпеки (інколи виступає під назвами носій, об'єкт¹⁴) - це суб'єкт ситуації, який зазнає наслідків загроз, сприймає сигнали і реагує.

Безпека суб'єкта – це стан особи, її потенціал і можливості адекватного реагування на загрози. Безпека суб'єкта, що перебуває у небезпеці, означає відповідь на питання: безпека *кого*, безпека *чого*?

З огляду на вид суб'єктів, що перебувають у небезпеці можна виділити:

Безпека **особистості або групи** (людини, малої групи, суспільства, людства)

Безпека (захист) **природи** (природного середовища, тварин, рослин і т.д.).

Безпека **речей** (будівель, мостів, тощо)

Безпека **грошей** (каси, фінансів, тощо)

Безпека **інформації** (даних, листування, листу, тощо).

Подібний підхід з'являється вже в публікаціях **Юзефа Жулгашека**, який в 1931 році розрізняючи суб'єкти безпеки вказав на фізичні особи, юридичні особи, соціальні відносини і державні об'єднання¹⁵.

Безпека **особи** (індивідуальна загроза) полягає на відсутності загрози для окремої людини, натомість безпека (загроза) **групи** відноситься до групи двох або більше осіб.

Людство, суспільство і малі соціальні групи є системами, які складаються з підсистем, а кожна з цих підсистем ми можемо вивчати як системи, які складаються з підсистем - і так далі, аж до людської особи.

Сек'юритологія в цьому випадку використовує метод соціології та наук про управління, а на індивідуальному рівні - методи психології та інших наук про людину. У науках про управління соціальна система (організація) – це виділена

¹⁴ Об'єкт - те, що існує; предмет, річ. *Słownik współczesnego języka polskiego*. Warszawa: Reader's Digest Przegląd 2001, tom 1, s. 632.

¹⁵ ŻÓLTASZEK J.: *Naukowa organizacja bezpieczeństwa*, s. 245. "Przegląd Organizacji" 1931, nr 6, s. 245-254.

з навколишнього середовища група взаємодіючих людей, яка прагне досягти синергетичного ефекту і бажаної мети¹⁶.

Атрибути¹⁷ притаманні кожній організації це:

- **спільна мета** і почуття спільності всієї організації та її окремих членів (у даному випадку: з огляду на безпеку),
- **ресурси** - людські, матеріальні, фінансові, інформаційні,
- **організаційна структура** - внутрішня система, розподіл і взаємозалежність елементів системи,
- **взаємодія** елементів структури і окремих членів організації для досягнення мети,
- **відокремленість** від інших організацій в середовищі, зазначена більш-менш чіткою межею,
- організаційна **культура** - цінності, норми, правила і положення, що регулюють поведінку осіб в процесах, які відбуваються в системі, а також у процесах входу та виходу із системи (в даному випадку: культура безпеки),
- а також (але тільки в ієрархічних¹⁸ системах) **керівництво**, яке регулює поведінку елементів структури.

Людина (суб'єкт) означає людську істоту, яка є розумною, свідомою власної особистості, потреб, очікувань і можливостей, яка використовує символічну мову, є здатною створювати культуру, та яка відрізняється від інших істот найвищим рівнем психічного і соціального розвитку, є громадянином своєї країни і невід'ємною частиною інших систем відліку. Безпека особи та індивідуальне почуття безпеки (залежне від індивідуальних рис особистості та власного досвіду та близьких осіб) стає найважливішою, конституційною цінністю¹⁹.

¹⁶ КОЖЕНЬОВСЬКІ Л.: *Фірма з перспективи бізнес-ризиків*, с. 20. (поль.) KORZENIOWSKI L.: *Firma w warunkach ryzyka gospodarczego*. Wydanie drugie. Kraków: EAS 2002. ISBN 83-918114-1-7;

КОЖЕНЬОВСЬКІ Л.Ф.: *Менеджмент. Основи управління*, с. 313. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Menedżment. Podstawy zarządzania*. Wydanie trzecie. Kraków: EAS 2010. ISBN 978-83-61645-44-3; КОЖЕНЬОВСЬКІ Л.Ф.: *Основи управління організаціями*, с. 183. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy zarządzania organizacjami*. Warszawa: Difin, 2011. ISBN 978-83-7641-450-8.

¹⁷ Атрибут (лат. *attributus*) - риса, прикмета, ключова властивість. КОПАЛІНСЬКИЙ В.: *Словник іноземних слів і іномовних фраз*, с. 42. (поль.) *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Wydanie 14. Warszawa: Wiedza Powszechna 1983. ISBN 83-214-0333-6.

¹⁸ Ієрархія - система, класифікація речей або понять за їх важливістю, від найвищої до найнижчої. КОПАЛІНСЬКИЙ В.: *Словник іноземних слів і іномовних фраз*, с. 173. (поль.) *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*. Wydanie 14. Warszawa: Wiedza Powszechna 1983. ISBN 83-214-0333-6.

¹⁹ IV поправка (Білль про права) 1791 року в Конституції Сполучених Штатів Америки: «Право народу на охорону особи, житла, паперів і майна від необґрунтованих обшуків або арештів не буде порушуватися, і ордери на обшук або арешт будуть видаватися лише зі слушних (правдоподібних) причин, підтверджених присягою або урочистою обіцянкою; ці ордери повинні містити докладний опис місця, де повинен бути проведений обшук, та осіб або речей, які підлягають арешту».

У кримінальному кодексі **індивідуальна** загроза відноситься до порушення безпеки однієї особи або невеликої кількості людей, а поняття **суспільної** загрози відноситься до існування конкретної прямої або непрямой небезпеки для груп людей, причому вона не обов'язково повинна бути точно визначена²⁰.

Виходячи з цього, виникнення конкретної суспільної загрози може бути пов'язане з: викликом транспортної катастрофи²¹, пожежі, обвалення будівель, повеней чи зсувів землі, скель або снігу, вибуху вибухових чи легкозаймистих матеріалів або іншого раптового вивільнення енергії, поширенням токсичних, задушливих або таких, що викликають опіки, речовин, раптовим вивільненням ядерної енергії або іонізуючого випромінювання²², викликом епідеміологічної загрози або можливості розповсюдження інфекційних захворювань, виробництвом чи збутом шкідливих речовин, харчових продуктів або лікарських препаратів та інших споживчих товарів, введенням перешкод для автоматичної обробки, зберігання і передачі інформації або іншими діями за особливо небезпечних обставин, розміщенням на морському або повітряному судні пристрою чи речовини, що загрожує безпеці людей²³.

Малі соціальні групи соціологи виділяють на основі безпосередніх тісних контактів та спілкування між членами групи, також поглядів й потреб конкретних осіб. Дослідження з почуття безпеки показують, що чим менша суспільність, тим вище почуття безпеки. Люди знають своє місцеве середовище зі свого власного досвіду і спостережень, а екстремальні й нетипові повідомлення ЗМІ мають другорядне значення.

У соціології місцеве співтовариство - це «громада, яка проживає на спільній території, відносно самовистачальна, заснована на тривалій системі тісних зв'язків і соціальних інтеракцій, яка характеризується сильним почуттям приналежності осіб до групи і ідентифікації осіб із групою». Місцеве співтовариство є формою, яка охоплює все життя його членів і дає їм можливість заспокоєння основних екзистенціальних потреб та потреб безпеки. Особливістю місцевих співтовариств є своєрідний суспільний зв'язок, який створює між членами громади почуття приналежності, ідентичності, іноді гордості та безпеки.

²⁰ TERESIŃSKI G. - MĄDRO R.: *Lekarskie aspekty narażenia na niebezpieczeństwo utraty zdrowia lub życia II. Możliwości, warunki i granice lekarskiej oceny narażenia na niebezpieczeństwo życia lub zdrowia ludzkiego oraz kryteria medycznej kwantyfikacji stopnia narażenia*. "Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii" 2001, nr 2; SPOTOWSKI A.: *Funkcja niebezpieczeństwa w prawie karnym*. Warszawa: PWN, 1990.

²¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.), art. 173.

²² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.), art. 163.

²³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.), art. 167.

Велика соціальна група (спільнота людей, які сформували суспільство, державу, народ) є організацією громадськості регіону, нації і громадян, яка постала для захисту життя та інших цінностей кожної людини. Таким є також конституційний порядок, який ставить безпеку громадян на тому ж рівні, що і незалежність держави²⁴.

Людство (людський рід) – це не тільки велика соціальна група, але також символічні і матеріальні продукти людської діяльності та історична спадкоємність. Без існування людської спільноти неможливим було б людське існування та культура. «Людство – це ми, незалежно від того, чи нам це подобається, чи ні»²⁵.

В Конституції Республіки Польща 1997 року **безпека суб'єкта** виступає як обов'язок держави: Республіка Польща (...) забезпечує права і свободи людини і громадянина та **безпеку громадян** (...) ²⁶. Незважаючи на те, що свободи, права і безпека об'єднані в одному реченні, то зведення безпеки до громадян (тобто не до будь-якої людини) є свідомою і навмисною дією, можливо, посилюючою обов'язок держави в цьому відношенні. У конституції безпека суб'єкта виступає найчастіше як **безпека держави** (ст. 31, п. 3, ст. 45, п. 2, ст. 53, п. 5, ст. 61, п. 3, ст. 126, п. 2; ст. 130), безпека державного кордону (ст. 26, п. 1). Крім того, ми можемо знайти ще безпеку (...) умов праці (ст. 66, п. 1, ст. 233, п. 3) та безпеку споживачів (ст. 76).

На закінчення слід підкреслити, що предмет дослідження *сек'юритології* включає в себе системну і цілісну безпеку суб'єкта (людини), безпеку малої соціальної групи, безпеку громадськості (великої соціальної групи) і безпеку людства.

4. Динамічний континуум станів безпеки

Стан - це іменник, іншими словами: ситуація, рівень чогось, рівень ефективності на даний момент, величина чогось. Лінгвісти стверджують, що це семантичний корелят смислового речення (правдивого чи фальшивого). Стан суб'єкта безпеки є властивістю, яка може бути описана на підставі припущення:

- будь-який суб'єкт складається з укладу складових елементів і відносин між ними,

²⁴ Республіка Польща гарантує незалежність і цілісність своєї території, забезпечує права і свободи людини і громадянина та безпеку громадян, захищає національну спадщину та охороняє навколишнє середовище, керуючись принципом врівноваженого розвитку. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. (Дз. У. № 78, н. 483), ст. 5.

²⁵ *All mankind is us, whether we like it or not* (англ.) БЕККЕТТ Семюель: *Waiting for Godot*. (укр.) *Чекаючи на Годо*. New York: Grove Press, 1982, с. 90. ISBN 0-8021-3034-8.

²⁶ Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. (Дз. У. № 78, н. 483, із поправками), ст. 5, та в контексті надзвичайного стану - в ст. 230, п. 1. Тому не можна вважати правдивим погляд політологів, що «раціонально про безпеку можна говорити тільки на рівні національної безпеки». ЛОСЬ-НОВАК Т.: *Державна (національна) безпека*, с. 44. /в:/ЛОСЬ-НОВАК Т. (ред.) *Енциклопедія політології. Міжнародні відносини*, ч. V. (поль.) ŁOŚ-NOWAK T.: *Bezpieczeństwo państwowe (narodowe)*. /in:/ ŁOŚ-NOWAK T. (red.) *Encyklopedia politologii. Stosunki międzynarodowe*, t. V. Kraków: 2002.

- завжди існує відрізок часу, що визначає початок і кінець стану,
- кожен об'єкт у даному відрізку часу має якусь свою властивість,
- між об'єктами виникає взаємозв'язок,
- у певному стані властивості об'єктів приймають постійне значення,
- насправді, кожний стан визначається крайнощами.

В галузі юридичних наук, термін «стан» широко використовується. **Владислав Кавка** в 1939 році під поняттям (громадської) безпеки розумів (...) «стан, в якому широка громадськість та її інтереси, як і держава зі своїми цілями, є захищеними від шкоди, яка погрожує їм з будь-якого джерела»²⁷. **Єжи Заборовський**: «такий фактичний стан всередині держави, який дозволяє - без шкоди з будь-якого джерела - нормальне функціонування державної організації і здійснення її інтересів, збереження життя, здоров'я та майна осіб, що належать до цієї організації та користування цими особами правами і свободами, гарантованими конституцією та іншими положеннями закону»²⁸. **Едвард Ура**: «такий стан, в якому всім громадянам, які не зідентифіковані індивідуально та проживають в соціалістичній державі і суспільстві, не загрожує ніяка небезпека незалежно від того, яке було б її джерело»²⁹, також **Ельжбета Ура**: (...) «такий стан, в якому всім громадянам не загрожує ніяка небезпека, незалежно від того, яке було її джерело»³⁰.

Участь свідомості людини у формуванні її ситуації аналізується з позиції різних теоретичних концепцій, які враховують особистість людини спільно з її навколишнім середовищем, в об'єктивних умовах і суб'єктивних взаємовідносинах, так як їх сприймає суб'єкт та як їх сприймають інші учасники ситуації.

Це концепції:

- **Феноменологічна**, в якій елементом ситуації є лише феномени, тому що тільки вони є доступними пізнанню, відчуттю і розумінню (тоді, коли сутність речей, «річ сама в собі»³¹ є непізнаваною). За **Куртом Левиним**, існування дійсності завжди є

²⁷ Кавка Владислав: *Поліція з історичної та сучасної перспективи*, с. 46. (поль.) Kawka Władysław: *Policja w ujęciu historycznym i współczesnym*. Wilno, Zakład Administracji i Prawa Administracyjnego U.S.B. 1939.

²⁸ Заборовський Єжи: *Правові заходи для забезпечення безпеки та громадського порядку*, с. 10. (поль.) Zaborowski Jerzy: *Prawne środki zapewnienia bezpieczeństwa i porządku publicznego*. Warszawa: 1977.

²⁹ Ура Едвард: *Громадський порядок і безпека*, с. 30. (пол.) URA Edward: *Bezpieczeństwo i porządek publiczny*. Warszawa: 1983.

³⁰ Ура Ельжбета: *Реалізація муніципальною державною службою завдань з захисту безпеки та громадського порядку*, с. 221. /в: / Ура Ельжбета (ред.) *Громадський порядок і безпека - історія, теорія, практика*. Ura Elżbieta: *Realizacja przez samorząd gminny zadań w zakresie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego*. /w:/ URA Elżbieta: (red.) *Bezpieczeństwo i porządek publiczny – historia, teoria, praktyka*. Rzeszow: 2003.

³¹ «Річ є сама в собі», ноумен, від гр. плід уяви, від *nous* - розум, дух - термін, введений до філософії Іммануїлом Кантом, означає реальність, яка існує незалежно від свідомості і яка є абсолютно непізнаваною, про яку ми нічого не знаємо. Іммануїл Кант (1724-1804) народився в Кенігсберзі, німецький філософ.

існуванням для когось, і саме тому ситуація людини завжди є такою, якою вона її сприймає.

- **Дуальна**, двох протилежних ситуацій: «об'єктивної» і «суб'єктивної» ситуації. **Генрі Мюррей**³² вирізняє об'єктивну ситуацію, яка існує незалежно від того, як її хтось сприймає (ситуація альфа), і суб'єктивну ситуацію, таку, яку хтось сприймає в даному моменті (ситуація бета).

- **Системна**³³, яка охоплює впорядкований уклад елементів, між якими існують певні відносини, що утворюють єдине ціле.

- **Холістична**³⁴, цілісна, яка охоплює середовище людини разом із нею самою, об'єктивно та в об'єктивних взаємозв'язках, та такими, якими їх сприймає суб'єкт і якими їх сприймають інші учасники ситуації.

Безпека є поняттям, яке має різні ступені - від абсолютної безпеки до тотальної небезпеки, подібно правді - від абсолютної правди до абсолютної неправди. Можливо, існує абсолютна правда, але філософи вважають правду поняттям відносним; абсолютна правда є метою, але ця мета залишається недосяжною. Аналогічно, у випадку хімічного сполучення H_2O в стані від абсолютного нуля до критичної температури, тощо.

Якщо безпека є похідною сукупності загроз, то насправді можна досягти тільки певного рівня між двома крайнощами: коли ймовірність виживання і розвитку велика, ми говоримо, що суб'єкт перебуває (швидше за все) в безпеці, якщо переважають загрози, ми говоримо, що суб'єкт перебуває (швидше за все) в небезпеці. Безумовно, що за допомогою своїх (або інших) дій, які змінюють вид і силу загроз та свій власний оборонний потенціал, суб'єкт може змінювати рівень своєї безпеки.

Стани безпеки і небезпеки не в повній мірі роз'ємні, і ми можемо припустити, що існує динамічний континуум цих станів. В описі станів мають значення об'єктивні й суб'єктивні показники, а також - як дехто вважає, що в першу чергу – напрямком вектора³⁵, який показує тенденцію до поліпшення або погіршення стану безпеки.

³² Генрі А. Мюррей (1893-1988), американський психолог, директор Гарвардської Психологічної Клініки. Займався в основному з вивченням особистості, автор Тесту тематичної апперцепції.

³³ Система – це впорядковане розташування елементів, між якими існують певні відносини, та які утворюють єдине ціле.

³⁴ Холізм – переконання, що цілість є чимось більшим, ніж сума складових елементів.

³⁵ Вектор – це величина, яка характеризується числовим значенням і напрямком та може бути відображена за допомогою відрізка.

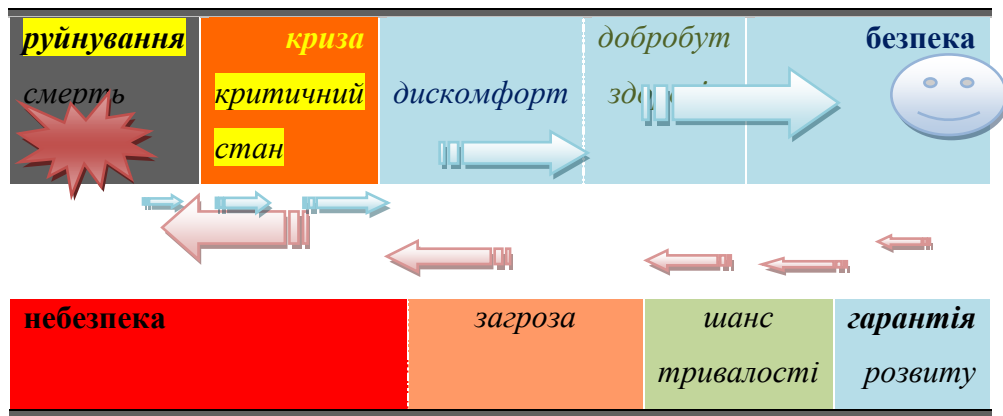

Рисунок 1 – Стани безпеки як динамічний континуум

Джерело: власна розробка.

Критерії безпеки виникають з її визначення і можуть бути розділені на об'єктивні і суб'єктивні.

Основою **об'єктивних** критеріїв є дослідження визнаними наукою методами.

Основою оцінки у стосунку до особи є фізіологічні або патофізіологічні явища на різних рівнях організації людського тіла, починаючи від субклітинного рівня, аж до інтегрованих функцій, таких як травлення, функції серця, фізична працездатність, спосіб поведінки, тощо.

Об'єктивні медичні критерії мають основне значення у виявленні патологічних змін в організмі та їх класифікації з точки зору загрози патогенними факторами, а також у відборі людей із протипоказаннями для виконання певних видів діяльності, професії або конкретного виду спорту. З цією метою використовуються різноманітні види функціональних проб, під час яких відбувається помір реакції організму на задане навантаження. Такі види досліджень дають можливість встановити т. зв. позитивні показники стану здоров'я. Об'єктивні критерії методів точних, природних та технічних наук, мають важливе значення у виявленні загроз з боку природи і витворів людських рук, а також загроз, викликаних навмисними діями людини.

Основою **суб'єктивних** критеріїв є відчуття, оцінки, цінності і культура безпеки особистості і соціальної групи.

Поняття ситуації є дуже складним. Кожна ситуація визначається в першу чергу її складовими частинами та їх властивостями, станом різних складових частин

у даний момент та взаємовідносинами, які в цей момент існують між її частинами. Ситуація включає в себе:³⁶

- - систему, в якій перебуває суб'єкт ситуації (людина, група, суспільство),
- - діяльність суб'єкта, зокрема, основний вид діяльності, з огляду на який ми розглядаємо діяльність суб'єкта.

Враховуючи два основних аспекти ситуації - види людської діяльності - ми можемо розрізнити дві основні ситуації:

- **екзистенційні** (життєві). Життя – це біологічні процеси, як живлення, дихання, виділення, зростання, рух, подразливість (відповідь на подразники) і прокреція.
- **біхевіоральні** (поведінкові, функціональні). Діяльність означає активність суб'єкта, завдяки якій він регулює свої відносини з навколишнім середовищем, трансформуючи середовище або самого себе: виховання, лікування, вирішення проблем, прийняття рішень, реалізація завдання, розпізнавання ситуації, тощо.

Таким чином, ситуації людини й дійсно можна описувати як систему стимулів, на які вона **відповідає**, але слід пам'ятати, що цей опис є спрощеним, він ігнорує факт вищої організації людської поведінки. Це означає, що ситуація є полем, на якому людина розвиває якусь діяльність, **виконує** певне завдання.

Тому, хоч ситуацію людини й дійсно можна описати як систему стимулів, на які вона реагує, необхідно все ж таки пам'ятати, що це опис спрощений, який ігнорує факт більш високої організації людської поведінки. Це означає, що ситуація є полем, в якому людина розвиває якусь діяльність, виконує певні завдання.

Стимулюючий характер ситуації людини визначається її чутливістю та реактивністю. Чутливість – це здатність живих організмів сприймати певні стимули (напр., чутливість до зорових, слухових, дотикових стимулів, тощо), а реактивність - це характеристичне для різних людей співвідношення сили реакції та сили стимулів, які її викликали. Це означає, що реакція різних людей на подібні стимули буде неоднаковою, отже, й поведінка різних людей в тому ж середовищі може бути неоднаковою.

Проблемна ситуація також визначається властивостями середовища і суб'єкта, в тому числі, тим, як людина сприймає цю систему і як її розуміє.

³⁶ Томашевські Т.: *Психологія*, с. 18. (поль.) Tomaszewski T.: (red.) *Psychologia*. Warszawa: PWN 1977.

Аналіз веде до динамічної моделі безпеки, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних елементів³⁷:

1. об'єктивна ситуація (загроза),
2. суб'єктивне сприймання,
3. поведінка (рішення, дія) на підставі суб'єктивного сприймання,
4. наслідки, залежні від об'єктивної ситуації → 1. нова об'єктивна ситуація, тощо.

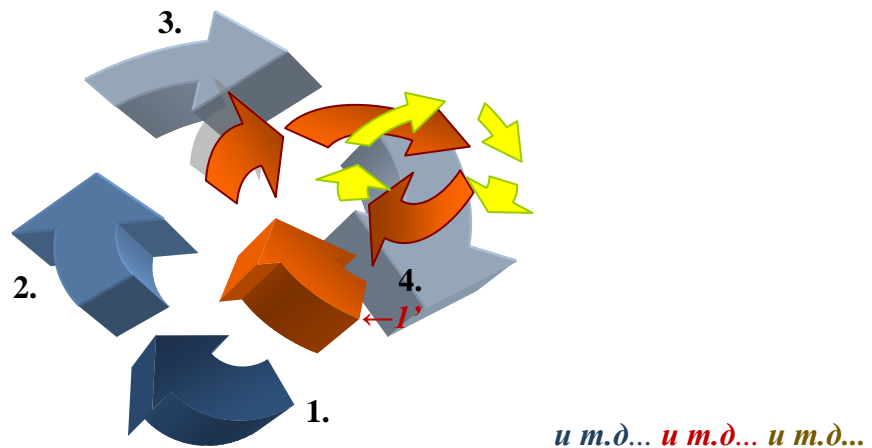

Рисунок 2 – Динамічний модель безпеки

Джерело: власна розробка.

Об'єктивна ситуація (1) показує можливі загрози із об'єктивними чи суб'єктивними характеристиками.

Ці характеристики відображені в людській свідомості (2), причому це спостереження залежить від того а) - які є об'єктивні характеристики загрози, б) – якою сама людина, тобто, чи вона сама має характеристики та інструменти для адекватного сприйняття, та в) - що вона сама робить в цій ситуації, щоб дійшло до сприйняття.

Об'єктивні характеристики формують людську поведінку, залежно від того, як людина сама сприймає свою ситуацію.

Саме в цей момент доходить до рішення (3), яке може включати в себе інстинктивні реакції, вивчені раніше методи поведінки, які впливають із раціональних передумов, або розроблені для конкретної ситуації процедури.

³⁷ Корженьовські Л.: *Об'єктивно-суб'єктивний характер безпеки як умови послуг в Польщі*. /в:/ *Вихід із кризових ситуацій в специфічному середовищі*, с. 376. (слов.) Korzeniowski L.: *Objektywno-subjektivny charakter bezpieczenosci ako podmienky sluzieb v Polsku*. /ін:/ *Riesenie krizovych situacii v specifickom prostredi*. Žilina: Žilinská univerzita v Žiline, Ministerstvo hospodárstva SR 2007, s. 373-377.

Наслідки (4) цього рішення будуть залежати від об'єктивних, а не суб'єктивно сприйнятих властивостей загрози, і водночас будуть створювати нову об'єктивну ситуацію (1').

Предметом досліджень сек'юрітології є внутрішні та зовнішні фактори та правила безпеки в об'єктивній реальності. Їх можна назвати **середовищем безпеки**. Це середовище безпеки в історичному розвитку проявляється за конкретних умов на рівні особи, групи, країни, людства, технічної системи, природи або всієї планети.

Безпека є об'єктивним станом, який можна описати за допомогою абстрактних термінів, символів і моделей. На підставі оцінки емпіричних даних можна визначити предмет досліджень сек'юрітології, в якому містяться три елементи середовища безпеки. Вони є символічним записом статистичного стану і динамічних взаємин між безпекою та загрозами.

5. Класифікація загроз

Предметна безпека – це ситуація, що несе із собою загрози та вимагає відповіді *хто, що* загрожує, *яка* існує загроза?

Попередні спроби визначення безпеки без врахування небезпеки (загроз) не могли бути успішними, так само як немає Землі тільки з північним полюсом, без південного. З такими біполярними явищами ми маємо справу в світі науки і практики вже давно: добро і зло, мудрість і безглуздя, плюс і мінус, мир і війна, атака і оборона, день і ніч, і багато інших. Подібно до того, як між днем і ніччю існує багато плавних проміжних станів, так існують вони і між станом безпеки та станом загрози.

Загроза - ситуація небезпечна для життя чи здоров'я, має руйнівне значення для існування, розвитку і нормальної життєдіяльності людини, потенційна причина небажаних станів, визначення, що пояснює значення поняття «небезпека»³⁸.

Немає безпеки без небезпеки. Антонімом для терміна безпека є термін протилежного значення - загроза. Для розвитку теоретичних знань про безпеку важливим є розглядання безпеки та загроз як сукупного явища. Таким чином, необхідно розуміти «стан» саме як співвідношення «безпека-загрози», це означає, що безпека розглядається як одна сторона комплексного, двостороннього явища. Інша сторона - небезпека (загрози).

³⁸ КОЖЕНЬОВСЬКІ Л. Ф.: *Сек'юрітологія. Наука з безпеки людини та громадських організацій*, с. 58. (поль.) KORZENIOWSKI L.F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008. ISBN 978-83-925072-1-5 доступна з: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=13871&dirids=66>; КОЖЕНЬОВСЬКІ Л.Ф.: *Підстави наук з безпеки*, с. 88. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin, 2012. ISBN 978-83-7641-518-5.

Вищенаведене значення терміна «безпека» пов'язує це поняття з предметами та їх властивостями, окресленими цією назвою (із десигнатами цієї назви). Всі ці предмети (десигнати) та їх властивості визначають обсяг поняття. Таким чином, десигнатами, що визначають зміст поняття «безпека», є сукупність протилежностей безпеки («не-безпек» тобто загроз) та їх властивості.

Безпека як **предмет** досліджень має мультилатеральний (багатобічний, багатовимірний) характер і є чимось більшим, ніж сума відсутності загроз. Безпека – це функція багатьох різноманітних факторів конструктивних *або* деструктивних (кожний з них слід проаналізувати окремо). Враховуючи різні види загроз, ми можемо виділити наступні види безпеки³⁹:

- Безпека **об'єктивна**⁴⁰ *або* **суб'єктивна**, означає: загрози **об'єктивні** *або* **суб'єктивні**.
- Безпека **внутрішня** *або* **зовнішня**, означає: загрози **внутрішні** *або* **зовнішні**.
- Безпека **абстрактна** *або* **конкретна**, означає: загрози **абстрактні** *або* **конкретні**.
- Безпека **потенційна** (пасивна) *або* **активна**, означає: загрози **потенційні** (пасивні) *або* **активні**.
- Безпека **статична** *або* **динамічна**, означає: загрози **статичні** *або* **динамічні**.

Такий поділ є необхідним, якщо поняття (назва) буде використовуватися для правильного інформування про ситуації та загрози.

Тобто, всі перераховані вище види загроз належать до *definiens* поняття «безпека».

Часто види безпеки окреслюються прикметником *яка*, у значенні: пов'язана з (прикметник), напр. економічна безпека (пов'язана з фінансами), військова (пов'язана зі збройними силами), соціальна безпека (пов'язана з умовами життя), тощо. Ці терміни часто використовуються в повсякденній мові й містяться десь між народною мудрістю і науковими знаннями, характеризуються хаотичною структурою, нечітко визначають суб'єкт безпеки і характер загроз. Наукові знання мають бути виражені з використанням точної термінології та відповідної для неї логічної мережі понять. Саме

³⁹ КОЖЕНЬОВСЬКІ Л. Ф.: *Сек'юритологія. Наука з безпеки людини та громадських організацій*, с. 58-60. (поль.) KORZENIOWSKI L.F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008. ISBN 978-83-925072-1-5 доступна з: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=13871&dirids=66>; КОЖЕНЬОВСЬКІ Л.Ф.: *Підстави наук з безпеки*, с. 88. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin, 2012. ISBN 978-83-7641-518-5.

⁴⁰ Об'єктивний - існуючий незалежно від свідомості, незалежний від суб'єкта, що пізнає. Існуючий незалежно від свідомості не означає, що людина не має ніякого впливу на його існування. Навпаки, поведінка людини змінює об'єктивний стан, незважаючи на те, що ця поведінка була викликана суб'єктивною інформацією, але в той же час об'єктивні властивості стану впливають на результати діяльності людини.

тому, мені здається правильним використовувати прикметникове визначення лише для видів безпеки з огляду на джерело небезпеки (безпека *яка?* - *прикметник*).

У правилах безпеки конфіденційної інформації застосовується термін **фізична безпека**, під якою розуміється система заходів, що включають в себе використання організаційних рішень, устаткування і засобів для захисту конфіденційної інформації та електронних допоміжних систем, які забезпечують захист конфіденційної інформації⁴¹.

У літературі можна зустріти математичні моделі, що дозволяють детально схарактеризувати силу впливу окремих загроз та їх сприйняття, і навіть прогнозувати безпеку на майбутнє, а також створювати систему раннього застереження (наприклад, модель Едварда Альтмана). Людина, або громадська організація, володіючи необхідною інформацією, має шанс прийняти потрібні рішення, щоб протидіяти загрозам. Взамін за підвищення рівня безпеки вона сплачує страхові внески, фінансує підвищення кваліфікації працівників, створює резерви або навіть відмовляється від певного виду діяльності.

Об'єктивний стан, який передбачає відсутність загроз, сприйманий суб'єктивно, означає, що безпека є об'єктивним або суб'єктивним станом. Сполучник *або* в цьому випадку вказує на те, що безпека може означати тільки об'єктивний стан, тільки суб'єктивний стан, одночасно - об'єктивний і суб'єктивний стан.

Термін «сприйманий», вжитий у *definiens*, показує, що в області наук про безпеку об'єктивний стан визначає сама людина з перспективи своїх потреб і прав.

Загрози мають характер об'єктивний або суб'єктивний.

Об'єктивні загрози - це загрози, викликані⁴²:

1. неживою **природою**, незалежною від людини, стихійними лихами в результаті дії сил природи,
2. живими **організмами** (мікроорганізмами, рослинами і тваринами),
3. **творіннями** людських рук, що створюють небезпеку за рахунок сил природи або поведінки людей,

⁴¹ Постанова Ради Міністрів від 29 травня 2012 року про заходи фізичної безпеки для захисту конфіденційної інформації (Законодавчий вісник від 2012 р. поз. 683, §4.3).

⁴² КОЖЕНЬОВСЬКІ Л. Ф.: *Сек'юритологія. Наука з безпеки людини та громадських організацій*, с. 59. (поль.) KORZENIOWSKI L.F. *Securitologia. Nauka o bezpieczeństwie człowieka i organizacji społecznych*. Kraków: EAS 2008. ISBN 978-83-925072-1-5 доступна з: <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=13871&dirids=66>; КОЖЕНЬОВСЬКІ Л.Ф.: *Підстави наук з безпеки*, с. 89. (поль.) KORZENIOWSKI L.F.: *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*. Warszawa: Difin, 2012. ISBN 978-83-7641-518-5.

4. **людиною** і суспільством, які діють свідомо і навмисно (напади, рабство, війни, тероризм, тощо).

Суб'єктивні загрози відносяться до свідомості існування загроз, відсутності такої свідомості або відсутності свідомості можливості протидії небезпеці.

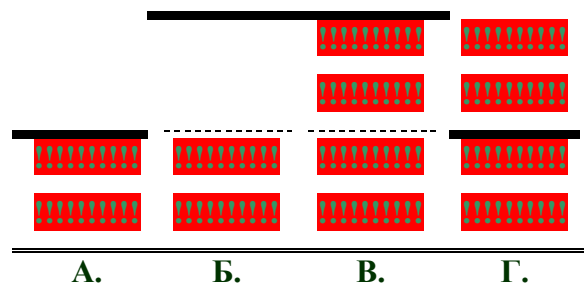

Рисунок 3 – Статичні модель безпеки

Джерело: власна розробка.

Логічний аналіз взаємозв'язків об'єктивний-суб'єктивний вказує на чотири можливі ситуації:

А. Стан безпеки - небезпека існує об'єктивно, реально, і суб'єкт, який перебуває в небезпеці усвідомлює це і може знизити загрозу.

Б. Фальшива безпека - небезпека існує об'єктивно, реально, але суб'єкт, який перебуває в небезпеці, не знає про це, не усвідомлює цього.

В. Стан небезпеки - небезпека існує об'єктивно, реально, і суб'єкт, який перебуває в небезпеці, усвідомлює це, але не має можливості або не знає, як знизити її рівень.

Г. Фальшива небезпека об'єктивна загроза відсутня, але суб'єкт має фальшиву свідомість небезпеки, яка реально не існує, тим самим він починає реагувати, розтрачуючи енергію і ресурси.

Внутрішня безпека означає, що в межах суб'єкта (всередині системи, в рамках даної системи) немає загрози для існування, розвитку і нормального функціонування суб'єкта, або потенційні джерела загроз слабкіші, ніж захисні можливості системи.

У політичних науках помилково вважається, що внутрішня безпека означає «стабільність і гармонійність даного організму або системи (збірного суб'єкта)». Не береться до уваги в даному випадку те, що міцність, стабільність, вдосконалення і розвиток можуть піддаватися загрозі через зовнішні чинники.

Зовнішня безпека суб'єкта означає відсутність загроз з боку зовнішнього оточення суб'єкта для структури організму (даної системи), життя і нормального розвитку людини, як пише М. Цеслярчик - з боку інших суб'єктів.

Категорії конкретності й абстрактності відносяться до загроз, які існують в конкретній ситуації.

Абстрактними ми будемо називати загрози майже постійно присутні в тій або іншій ситуації (напр., факт незаконного зберігання зброї є постійним небезпечним явищем). У кримінальному кодексі сутність абстрактної загрози визначає можливість покарання поведінки правопорушника без необхідності з'ясування, чи конкретна загроза стану суб'єкта існувала насправді, напр., в ситуації використання небезпечного предмета, відмови від малолітньої дитини чи особи з обмеженою можливістю самостійних дій, сприяння поширенню алкоголізму серед неповнолітніх чи знущання над близькими.

Конкретні загрози - це ті, які мали місце в реальній, фактичній ситуації. У кримінальному кодексі близьким за значенням є поняття безпосередності, яке відноситься до небезпеки. Тадеуш Ханаусек підкреслює, що, управляючи безпекою, ми можемо виключити вплив детермінант або так сильно мінімізувати ймовірність їх впливу на ситуацію, що важко буде вважати її небезпечною в даних, створених управляючим умовах, бо при малій ймовірності порушення стану суб'єкта небезпека порушення перестає бути безпосередньою.

Потенційні загрози означають присутність реальних, але неактивних сил або таких, яким можна ефективно протистояти (напр., за допомогою наявних ресурсів і умов для подолання загроз).

У документах Європейського союзу потенційні загрози визначається як ситуації, в яких існує значна ймовірність того, що загроза буде мати вплив на здоров'я людини чи тварин, або може фактично викликати такі ефекти.

Активні загрози пов'язані з безліччю діючих і реальних сил, вони безпосередньо загрожують людині або системі (соціальній групі). У кримінальному кодексі поняттю активної загрози відповідає поняття навмисної дії, яке означає, що злочинець хоче вчинити заборонені дії, чи, передбачаючи можливість їх вчинення, погоджується їх виконати.

Голландський інженер і суспільний психолог **Геерт Гофштеде**, звертаючись до відображення ризику як рівня ймовірності, що даний інцидент або ситуація матиме місце, наголошує, що не потрібно плутати уникання невпевненості

з аверсією ризику. Співвідношення між невпевненістю і ризиком є таким, як між неспокоєм і страхом. Страх і ризик направлені на щось конкретного: предмет або особу у випадку страху або будь-яку подію у випадку ризику, а неспокій і невпевненість є мало уточненими почуттями. Непокой є безпредметним, а невпевненість немає заданої ймовірності. Це ситуація, в якій все може трапитися і в нас немає уявлення, що це може бути. Як тільки зведеться невпевненість до конкретно існуючого ризику то вона перестає бути джерелом неспокою. Ризик може тоді щоправда стати причиною страху, але найчастіше він приймається як частина рутини, наприклад їзда на автомобілі, зайняття спортом, виконання менеджерських функцій.

Статичні загрози (статика - розділ механіки, який вивчає рівновагу тіл під дією сил) пов'язані зі збалансованою ситуацією, в якій джерело небезпеки не проявляє активності або сила дії не перевищує оборонний потенціал системи, завдяки чому в системі зберігається рівновага. На практиці, статичні загрози є короткостроковими. У тривалий період часу рівновага порушується внутрішніми властивостями системи, що пов'язане з динамічною взаємодією елементів системи та її прагненням до розвитку.

Динамічні загрози (динаміка - розділ механіки, який вивчає рух тіл під дією сил) є результатом діяльності джерела, потенціал якого приводить до зміни ситуації та втрати рівноваги в системі.